Лиляна Димитрова-Тодорова (София, България)

СТАРИННИ ГЕОГРАФСКИ НАЗВАНИЯ В ПОПОВСКО

Поповският район се намира в Североизточна България, и по-точно в Източната подобласт на Дунавската равнина. Той обхваща северозападната и западната част на Търговищки окръг. Земите, които влизат в този район, са били винаги сравнително гъсто населени. За богатото минало на тези земи свидетелствуват останките от селища, крепости, селищни и надгробни могили, многобройните археологически находки в тях от неолита до днешно време.

Тук ще разгледаме някои неизследвани досега старинни имена, които свидетелствуват за възникването и съществуването на селищата като български още през Ранното средновековие.

Бо̀лец—висок остър връх с поляна на 2 км ЮЗ от с. Опака, най-високата местност в селото. Едната му страна се спуска към с. Паламарца (на 2 км СЗ от селото), където жителите го наричат *Бо̀лица* или *Бо̀лица байр*. В с. Опака някои жители наричат върха *Бо̀лиса*. Името *Бо̀лец* е възникнало от първоначално **Бо̀ли (връхъ, хлъмъ)* с топонимична наставка *-ец (-ица)* (срв. българското име на връх в Гърция Γκολέμι, Γολέμι[1]. То е във връзка със старобългарското болии 'по-висок, по-голям; по-добър' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр., Остром., Сим. сб. 1073, Йоан Екзарх, Гр. Назиански XI в.), което е запазено в диалектните форми *бо̀ле, бо̀лье, бо̀лец* 'повече, по-хубаво', както и в сърбохърватски *бо̀љи* 'по-добър', словенски *bólji 'повече'*, горнолужишки *bóle* 'повече'. В чешки и полски е запазено само реликтово в някои лични имена като чешките *Boleslav, Bolemil*, полското *Bolesław* и др. Всички те са продължители на праславянското **bal'bjь*. Срв. МИ *Бо̀ли връх* при с. Хърсово, Благоевградско, в Рила планина, белоруското Сели *Бо̀лецк*[2], чешкото и полското МИ *Bolice*. Би могло да се предположи, че *Бо̀лец* е от изчезнало лично име *Бо̀ле, Бо̀льо*, съкратено от *Боли-мир, Боли-слав* и др., по което са образувани местните имена *Болѐва ливà да* при с. Коприва, Кюстендилско, *Болѐвец* при с. Тишаново, Кюстендилско, *Бо̀лев ръ̀т* при с. Терзийско, Троянско. Срв. и МИ белоруско *Боловск*, полското *Bolјevce, Bolјevci*[3], *Bołowsk*[4].

Брà кница—село, разположено на 20 км ЮЗ от Попово. Стари записи на името досега не са намерени. За разлика от много други села в Поповско селото не е било преименувано.

Името *Брà кница* има много стар произход. То произлиза от ** Брà тьница*, което е от старобългарското братьнь 'братов' (Зогр., Син. тр., Супр., Зогр. листи), прите-

[1] Vasmer, M. Die Slaven in Griechenland. Leipzig, 1970, с. 161. Заимов, Й. Принос към проучването на българските географски имена в Гърция. — Сб. В чест на академик Владимир Георгиев. Езиковедски проучвания. С., 1980, с. 225.

[2] Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии. Минск, 1974, с. 31.

[3] Lubaś, Wł. Słowotwórstwo południowosłowiańskich nazw miejscowych z sufiksami *-ci, -ovci, -inci* itp. Katowice, 1971, с. 122.

[4] Rospond, St. Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem *-ьsk*. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1969, с. 82.

жателно прилагателно от **братъ**, с топонимична наставка *-ица* (срв. българското диалектно *братни* мн. ч. 'братови', *братньов* 'братов', сърбохърватското *брáтњӣ*, руското остаряло *брáтний*, украинското *брáтній*, белоруското *брáтні*, полското остаряло и диалектно *bratni*, *bratny*), от праславянското **bratьnь*. Формата *Брáкница* е в резултат на промяна *тн)кн*, както в диалектното *врáкня* от *врáтня*, румънското *vracniţa*, зато от българското *врáтница*, или с промяна *т')к'*, за която срв. диалектното *бракя́свам* вместо *братя́свам* 'братимя; (за растение) пускам нови корени или стръкове', СелИ *Бракьовци* в Годечко от по-старо *Братьовци*, засвидетелствувано в запис от XV век [5] и т. н. Срв. от същия произход СелИ *Братен* (изчезнало селище от XV в. в северозападна България), словенското МИ *Bratnica* (точно съответствие), руското МИ *Братеница* [6], украинското РечИ и СелИ *Братениця* [7], полското МИ *Bratnik* [8]. Апелативът *брат* заема обширно място в топонимията. Срв. МИ *Братáвица* при с. Крамолин, Севлиевско, *Братевица* при с. Милковци, Трънско, *Братевци* при с. Балван, Великотърновско, *Братьовица* при с. Говежда, Михайловградско, българските МИ в Гърция μπρατίτσα [9], μπράτι [10], МИ в Румъния от българското брат: *Brata*, *Bratca*, *Bratova* [11], сърбохърватското МИ *Братица* [12], руските СелИ *Братск*, *Брáтская*, *Брáтское* [13], украинските РечИ *Брáтська*, *Братячі* [14], белоруските СелИ *Брáткава*, *Брáцькавічи* [15], чешкото МИ *Bratřenec* [16] и мн. др.

Грáбища — терасовидна местност с ниви и овощна градина на 1,5 км И от с. Опака. Това название е запазило изчезналия в български език апелатив **грáбище* 'място с габрова гора', образуван от **граб* 'дърво габър, Carpinus betulus' и наставката за nomina loci *-ище*. Името показва, че в далечното минало в тази местност е имало габрова гора. Нарицателното **граб* (старобългарско **грабъ* < праславянско **grabъ*) се среща във всички славянски езици: сърбохърватско *грâб*, словенско *grab*, руско *граб*, украинско *граб*, белоруско *граб*, чешко *hrab*, словашко *hrab*, полско *grab*, кашубско *grob*, полабско *grob*, горнолужишко *hrab*, долнолужишко *grab*. В български е запазено само в местни имена: *Грабáни дол* в Кюстендилско, *Грабúшовец* при с. Радомирци, Луковитско, *Грабóвец* в Рила, СелИ *Грабовица* в Охридско, българските СелИ в Албания: *Гробе*, *Грабеш*, *Грабова*, *Грабовица*, *Грабово*, *Грабяни* [17], българските МИ в Гърция: Γραβί, Γραβιά [18], Γράβος, Γηράμποβο [19]. Срв. от същия произход славянските местни имена: сърбохърватско *Грабен* [20], *Грабовац* [21], *Гра-*

---

[5] Симеонов, Б. Произход на селищните имена в Годечко. Български език, XIV, 1964, 2—3, с. 378; Етимологичен речник на местните имена от Годечко.—ГСУ ФФ, 60, 1966, 115—249.

[6] Šmilauer, V l. Příručka slovanské toponomastiky, I. Praha, 1970, c. 51.

[7] Словник гідронімі в Україні. Київ, 1979, с. 68.

[8] *Spis miejscowości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*. Warszawa, 1967.

[9] Vasmer, M. Пак там, с. 156; Zaimov, J. Die bulgarischen Ortsnamen auf *-išt-* aus *-itj-* und ihre Bedeutung für die Siedlungsgeschichte in den Balkanländern. —Linguistique balkanique, IX, 1965, 2, c. 27.

[10] Stojkov, R., T. Kacori, P. Asenova. Prenoms, noms de familles et noms de lokalites dans le Nord-ouest du Peloponnese *vers la moitie du* XV-e *ciecle*.—*Linguistique balkanique*, XVIII, 1975, 2, c. 64.

[11] Мойсе, Й. Топоними от български произход в областта Арджеш.—Български език, XXI, 1975, 5, 459.

[12] Vasmer, M. Пак там, с. 156.

[13] Rospond, St. Пак там, с. 83.

[14] Словник..., с. 68.

[15] Жучкевич, В. А. Пак там, с. 36.

[16] Profous, A. *Místní jména v Čechách*, I. Praha, 1947, c. 150.

[17] Селищев, А. М. Славянское население в Албании. С., 1931, с. 232.

[18] Заимов, Й. Пак там, с. 226.

[19] Vasmer, M. Пак там, с. 27, с. 29.

[20] Borek, H. Zachodniosłowiańskie nazwy toponimiczne z formantem *-ьj-*. Wrocław, 1968, c. 70.

[21] Лукач, Душанка. Видин и Видинският санджак през 15—16 век. С., 1975, с. 197.

бовица[22], *Грабово*, словенско *Grabe*[23], *Grabno*[24], руско *Граб*[25], *Грабовка*[26], *Грабовый лес*[27], украински РечИ *Гра́івка, Гра́бка, Грабни́к*[28], белоруски *Гра́бава, Гра́баў, Грабск*[29], чешко *Hrabří*[30], словашки *Hrabově, Hrabovec, Hrabovka*[31], полски *Grab, Grabanina, Grabia*[32], *Grabica, Grabna, Grabow*[33], *Grabowa, Grabowiec, Grabowica*[34], кашубско *Grabov*, горнолужишко *Hrabowa*[35], долнолужишки *Grabeńc, Grabice, Grabik, Grabk, Grabko*[36], *Grabow*[37] и мн. др.

Длъбни́ко—дълбока гориста падина с чешма (било извор) на 6 км С от с. Садина. Според предание на 1,2 км дълбочина имало тунел-пещера, който водел до извора. Това име е от изчезналия в говора апелатив **длъбни́к* 'нещо издълбно, яма, падина', което е от диалектното *длъб* 'вдлъбнато място, падина, яма'[38], с наставката *-(ъ)н-икъ*. МИ *Длъбни́ко* е с членна форма *-о*, характерна за шуменския говор, към който принадлежи и говорът на Садина. *Длъб* е от праславянско **dlьbъ* 'издълбано място, яма, падина' и се среща в сърбохърватски *дȗб* 'дупка, яма', остарало *дуб* също, словенски *dołb* 'издълбано място', горнолужишки *dłym* 'дълбина, бездна, пропаст', долнолужишки *dłyḿ, dłuḿ* също, *долнолужишки остаряло dlyb́* също. От апелатив **длъбник* е образувано и местното име *Издлъбни́к* – овраговидна местност и два дола при с. Ново село, Троянско. За образуването срв. МИ *Дȗпник, Желѐзник* и др. Срв. от същия произход старобългарското СелИ длъбница, записано и длъбица във Виргинската грамота на Константин Асен от преди 1277 г.[39], украинските РечИ *Дóвбина, Дóвбинка, Долбин, Долбинка, Долбнина*[40], старополското МИ от 1399 г. *Dłubnicze* (от праславянското **Dlьbьnica*[41]), полските РечИ *Dłubna, Dłubnia* (последното и МИ)[42].

Дрѐвеник—обширна местност в три съседни села: 1) богати черноземни ниви около гора на 3 км Ю от с. Водица; 2) ниви на 5 км Ю от с. Ковачевец, имало малка горичка; 3) ниви, гора и две селищни могили на 3 км З от с. Посабина. Това име е от изчезнал апелатив **древеник* 'място с гора, с дървета' от праславянско **dervẽnikъ* 'нещо свързано с дърво', производно от **dȇrvẽnъ* (старобългарско дрѣвѣнъ 'горски, дървен'—Клоц., Супр., Слепч. ап.) и наставката *-ikъ*, от което е и руското диалектно *древе́ник* 'дребна рядка гора', украинското диалектно *дерев'я́ник* 'растение Lonicera xylosteum'[43]. *Точни съответствия на Дрѐвеник* са: българското МИ *Древенйка* при с. Карликово, Сярско, сърбохърватските МИ *Древѐнйк* от XIV в.,

---

[22] Šmilauer, Vl. Пак там, с. 129.
[23] Šmilauer, Vl. Пак там, с. 129.
[24] Borek, H. Пак там, с. 70.
[25] Мурзаев, Э. М. Очерки топонимики. М., 1974, с. 146.
[26] Šmilauer, Vl. Пак там. с. 129.
[27] Мурзаев, Э. Пак там, с. 146.
[28] Словник..., с. 152.
[29] Жучкевич, В. А. Пак там, с. 83.
[30] Profous, A. Пак там, с. 650.
[31] Majtán, M. Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov Bratislava, 1972, с. 734.
[32] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, 1—15, Warszawa, 1880—1902.
[33] Borek, H. Пак там, с. 70.
[34] Wolff, A., E. Rzetelska-Feleszko. Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI w., Warszawa, 1982, с. 56.
[35] Eichler, E., H. Walther. Ortsnamenbuch der Oberlausitz, I. Berlin, 1975, с. 88.
[36] Mucke, E. Wörterbuch der niedersorbischen Sprache und ihrer Dialekte, III. Bautzen, 1980, с. 142.
[37] Eichler, E. Die Ortsnamen der Niederlausitz. Bautzen, 1975, с. 53.
[38] Геров, Найден. Речник на българския език, I. Пловдив. 1895, с. 296.
[39] Иванов, Й. Български старини из Македония. С., 1970, с. 582.
[40] Словник..., с. 175.
[41] Rzetelska-Feleszko, E. Rozwój i zmiany toponimicznego formantu *-ica* na obszarze zachodnio-słowiańskim. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1978, с. 21.
[42] Borek, H. Пак там, с. 55.
[43] Słownik prasłowiański, III. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1979, 51—52.

диалектните *Дривеник, Дрѣвѣникь*[44], словенското РечИ и СелИ *Drevenik*[45], руското МИ *Древеники*, чешкото *Dřevenik*[46], словашкото *Drevenik*, полските *Drewnik, Drewniki*[47].

Калакòч—1) връх в Поповските възвишения с останки от старо селище на 4,5 км С от с. Ковачевец и на 5 км З от с. Паламарца; 2) река, която води началото си под връх Калакòч при с Ковачевец, тече през селата Паламарца, Гагово, Опака, ляв приток на р. Чèрни Лом при с. Крепча. В с. Паламарца върхът се нарича и *Клокòч*, в селата Крепча и Опака река *Калакòч* се нарича и *Колокòч*. Съществуват още няколко фонетични варианта на речното име: *Калакòч дерè, Калакòшката рѝка, Калкòч дерè, Клокòчката рѝка, Клокòшката рѝка, Колкòшката рѝка, Колокòч дерè, Колокòчката рѝка.*

В документи от 1430 г. срещаме с. *Колокоч* (изчезнало поради чумна епидемия и според предание заселило с. Паламарца) с 39 домакинства. В регистър от 1573 г. е записано с. *Кодокоч, Кудокоч* (по всяка вероятност погрешно записано вместо *Колокоч*) като изчезнало българско село до връх *Колокоч* при с. Паламарца[48], а в друг регистър от 1621—1622 г. е зарегистрирано с. *Колоковци* с 44 къщи, намиращо се до селата Горна и Долна Ковачевица, днешното село Ковачевец.

Всички тези имена произлизат от първоначалното МИ *Клокòч*, запазено само в с. Паламарца. То е образувано изцяло от изчезналия апелатив **клокòч* 'място, където водата клокочи; шум от падане на вода', който е във връзка с глагола *клокòча*. Апелативът **клокòч* е запазен в славянските езици като название на растението Staphyllea pinnata: българско *клокòч, калкоч, колкоч, клокочина, клокочка* 'растение Rhinanthus major', сърбохърватско *клòкоћ, клокòћика*, руско *клокóчина*' растение Melia Azedarach', чешко *klokoč, klokočka*, полско *kłokoczka, kłokoczyna* < праславянско **klakačь*. Реката е наречена така поради шума, който издава, тъй като по течението ѝ има много прагове. Върхът е наречен по името на реката, която води началото си от подножието му. Формата *Колокòч* е с епентетично *о*, а формата *Калакòч* е фонетичен вариант на *Колокòч*. За семантиката на името срв. местните имена, назовани във връзка с шума, който издават: РечИ *Боботàло* и *Бобòтище* в Брезнишко (< *бòбот* 'глух шум'), *Грòхотен*, връх в Стара планина при Своге (< *грòхот* 'силен шум'), *Клокотнйк* при Устово, квартал на Смолян, МИ при с. Горно Влахово, Смолянско, *Клокотйца* при гр. Годеч, РечИ *Клокотйца* в Сярско, СелИ *Клокòтница* в Хасковско (< *клòкот* 'шум от плисък на вълни, клокотене'), РечИ *Клопотница* във Вардарския басейн[49], полското РечИ *Kłopotnica* (< старобългарско **клопотъ** 'шум, грохот').

От праславянския апелатив **klakačь* са произлезли и МИ: българските *Калакòча* при с. Килифарево, Великотърновско, *Клокòч* при с. Градоман, Софийско, *Колокòчки дол* при с. Кацелово, Беленско, сърбохърватските *Клокòћика, Клокоћевац*[50], словенското *Klokoč*[51], руското РечИ *Клокýчка*, украинските *Клокíчка, Клекýчка*, чешките СелИ *Klokoč, Klokočí, Klokočín, Klokočka, Klokočná*, поток и село над поток[52], словашките СелИ *Klokoč Klokočov*[53], полските МИ *Kłokocz, Kłokoczki*[54], *Kłokoczyna*[55].

[44] Słownik prasłowiański, с. 51.
[45] Bezlaj, F. Slovenska vodna imena, I. Ljubljana, 1956, с. 55.
[46] Hosák, L., R. Šrámek. Místní jmená na Moravě a ve Slezsku, I. Praha, 1970, с. 200.
[47] Spis, ...
[48] Стойков, Р. Селища и демографски облик на Североизточна България и Южна Добруджа през втората половина на XVI в.—ИВАД, XV. Варна, 1964, с. 102.
[49] Duridanov, I. Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle. Köln—Wien, 1975, с. 263.
[50] Skok, P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I. Zagreb, 1971, с. 572.
[51] Šmilauer, V. Пак там, с. 178.
[52] Profous, A. Пак там, II, 247—248.
[53] Majtán, M. Пак там, с. 190.
[54] Pawłowski, E. Nazwy miejscowości Sądecczyzny, II. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1975, с. 45.
[55] Šmilauer, V. Пак там, I, с. 178.

Profous[56], Šmilauer[57] и Borek[58] извеждат някои от по-горе посочените славянски местни имена от праславянско *klokočь 'растение Staphylea pinnata', което е по-малко убедително.

Krèпча—село на 20 км С от Попово. Около Крепча е имало две късноантични крепости от V—VI в., които са дали вероятно името на селото. Формата *Krèпча* е по-късен вариант на по-старо *Krèпица (*Krèпец*), което е от старобългарско крѣпъ 'твърд, здрав, силен' /Зогр., Асем., Супр., Григорий Назиански XI в./ (и топонимичната наставка *-ица/-ец*). От същия произход са и *крèпост, укреплèние*. Срв. и *твърдинà* 'крепост, укрепление', производно от прилагателното *твърд*. От същия произход са и МИ: *Krèпя* в Дряновско, СелИ *Крепешно* в Леринско, СелИ *Крепичофче*, манастир в бившия Видински санджак[59], сърбохърватското *Krepaћa*[60] (образувано с наставка *-aћa*[61]), украинското СелИ и РечИ *Krépu*[62], чешкото *Křepenice*[63], полските *Krzepice, Krzepin*[64], *Krzepczów, Krzepk* (в запис от 1136 г., разчетено *Krzepc*: **Krzepiec*[65], *Krzepów*[66], *Trzepnica* (в запис *Crzepnicz*, което E. Rzetelska-Feleszko[67] реконструира в праславянско **Krěpьnica*), горнолужишкото *Krepjecy — Kriepitz*[68].

Интересно е, че и сега местността, в която се намира скален пещерен манастир със запазен старобългарски надпис от IX в., прилича на крепост.

В настоящата статия е представена една малка част от старинните местни имена в Поповско, които не са отбелязвани досега. Те ни дават ценни сведения за стари елементи в местните говори, за широкото разпространение в славянските езици и в славянската топонимия на отдавна изчезнали апелативи в българския език. Тези имена ще бъдат един малък принос към славянския ономастичен атлас.

СЪКРАЩЕНИЯ

Асем. —Асеманиево евангелие
ГСУ ФФ — Годишник на Софийския университет. Филологически факултет
Зогр. — Зографско евангелие
Зогр. листи — Зографски листи
ИВАД — Известия на Варненското археологическо дружество
Клоц. — Клоцов сборник
Мар. — Мариинско евангелие
Остром. — Остромирово евангелие
Сав. — Савина книга
Сим. сб. 1073 г. — Симеонов сборник от 1073 г.
Син. пс. — Синайски псалтир
Син. тр. — Синайски требник
Слепч. ап. — Слепчански апостол
Супр. — Супрасълски сборник

---

[56] Profous, A. Пак там, I, 247—248.
[57] Šmilauer, Vl. Пак там, I, с. 178.
[58] Borek, H. Пак там, с. 102.
[59] Лукач, Душанка. Пак там, с. 207.
[60] Šmilauer, Vl. Пак там, I, с. 212.
[61] Skok, P. Пак там, I, с. 6.
[62] Словник..., с. 283.
[63] Šmilauer, Vl. Пак там, I, с. 212.
[64] Kozierowski, St. Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidyecezyi Gnieźnieńskiej. Poznań, 1914, с. 133.
[65] Nieckula, Fr. Nazwy miejscowe z sufiksami *-ov, -in* na obszarze Wielkopolski i Małopolski. Wrocław, 1971, с. 112.
[66] Spis...
[67] Rzetelska-Feleszko, E. Пак там, с. 32, с. 63.
[68] Eichler, E., H. Walther. Пак там, I, с. 147.